

FÓRUM

**„A PSZICHOANALÍZIS SZABADSÁGFILOZÓFIÁJÁNAK
KÖSZÖNHETI NAGYSÁGÁT”**

2005-ben Franciaországban „A pszichoanalízis fekete könyve. Jobban élni, gondolkodni, és jobban érezni magunkat Freud nélkül” címmel egy több mint nyolcszáz oldalas kiadvány jelent meg, amely a pszichoanalízist élesen támadó írásokat tartalmaz (*Le livre noir de psychanalyse. Vivre, penser et aller mieux sans Freud*. Catherine Meyer szerkesztésében, Mikkel Borch-Jacobsen, Jean Cottraux, Didier Pleux és Jacques van Rillaer közreműködésével, Les Arènes, 2005.) A könyv szakmai körökben és a szélesebb nyilvánosság előtt egyaránt heves vitákat váltott ki. Az alábbi interjú Elisabeth Roudinescóval, a neves francia történésszel készült, aki több könyvet publikált a francia pszichoanalízis történetéről. Az interjút Gilbert Charles készítette, és a *L'Express* című folyóirat 2005. szeptember 5-i számában jelent meg.

A „Fekete könyv” botrányt okozott. Miért?

Ennek a baljós hangzású címmel megjelent kiadványnak nem az a célja, hogy bírálja a pszichoanalízist, hanem az, hogy lejárásson egy diszciplínát és annak képviselőit, egy válsággal összefüggésben. Freudot ebben a könyvben hazudósnak, hamisítónak, plagizátornak, propagandistának, incesztuózus atyának állítják be, s olyan diktátorként ábrázolják, aki az egész világot megtévesztette egy hamis doktrínával. A pszichoanalízis csaknem valamennyi nagy figurája, Melanie Klein, Anna Freud, Jacques Lacan, Bruno Bettelheim megvetés tárgyává válik, mégpedig egy fölöttébb szegényes és vulgáris nyelvezeten, tele hamis és alaptalan állításokkal. A pszichoanalitikus mozgalmakat a korrupció melegágyaiként mutatják be, az analitikusokat pedig, akiket bűnözőknek nyilvánítanak, tízezer francia szenvedélybeteg haláláért tesznek felelőssé, mivel állítólag az analitikusok akadályozták volna meg, hogy droghelyettesítő kezelésekben részesüljenek. A könyvet még inkább perverzze teszi, hogy a kötetet jegyző öt személyen kívül (egy kiadói szerkesztő, egy történész és három harcosan antifreudista viselkedésterapeuta) olyan szerzők műveit is tartalmaz-

za, akik kritikusan állnak hozzá ugyan a pszichoanalízishez és Freudhoz, de semmi közük ehhez az ultradestruktív pozícióhoz, és akiket – valószínűleg tudtukon kívül – a vállalkozás hitelességének igazolására használtak fel. Ez tehát nem komoly tudományos könyv, hanem fanatikus vádbeszéd, amely az úgynevezett „revizionista” iskola hagyományait követi.

A pszichoanalízis szabadságfilozófiájának köszönheti nagyságát

Ön a gázkamrák tagadóira utal?

Egyáltalán nem. A „revizionizmus” kifejezést azok az amerikai történészek alkalmazzák magukra, akik Freud művének szisztematikus kritikájára vállalkoztak, és akik Freudot plagizátornak és misztifikátornak tartják. Ez az irányzat azonban túlmegy a kritikán, és arra törekszik, hogy a pszichoanalízist mint szélhámoságot leplezze le. Hívei, éppen túlzásaik miatt, az Atlanti-óceán túlpartján már marginalizálódtak, miután 1996-ban megpróbálták megakadályozni egy nagy Freud-kiállítást Washingtonban.

De hát nem is szabad bírálni a pszichoanalízist?

Dehogynem, éppen hogy bírálni kell a pszichoanalízist. Én magam is ahhoz a történetírói irányzathoz tartozom, amelyet Michel Foucault és Henri Ellenberger neve fémjelez. Ez utóbbi műveit éppen a „Fekete könyv” szerzői torzítják el manapság. A könyv legtöbb szerzője és felelőse azonban nem tartozik ehhez az irányzathoz. Ők egy imaginárius gulágot festenek le, amelyre nincs semmi bizonyítékuk. A számok hamisak, állításaik pontatlanok, az interpretációk pedig olykor teljesen légből kapottak. Franciaországot és a latin-amerikai országokat elmaradott országoknak tartják, amelyekben a pszichoanalízis obskúrus okok miatt lelt menedékre, miközben a civilizált országokban már betiltották. Számos olyan szövegnek az összefoglalása olvasható a könyvben, amelyek már régebben megjelentek, és amelyek a szakemberek számára jól ismertek – de ezeknek a gondolatait eltorzították, kiszakították és kiforgatták őket a kontextusból. Ezek ásatag dolgok, amelyeket egy eddig titokban maradt igazság feltárlásaként ünnepelnek, noha a leltár már régen készen áll. Az analitikus elméletet „áltudományként” prezentálják, amely minden klinikai ismeretet nélkülöz. Semmiféle pozitívum nem kerül említésre, még a nagy sikerek sem, így például Marie Bonaparte, akit Freud mentett meg az öngyilkosságtól, vagy Françoise Giroud, aki a Lacannal folytatott analízisének köszönhette az életét. A pszichoanalízis „áldozatait” arra szólítják fel, hogy lázadjanak – ne a sarlátánok ellen, akik kihasználják őket, hanem az egész diszciplína ellen, ami abszurdum. A szerzők arra szólítják fel a pácienseket, hogy hagyják el a díványt, és csatlakozzanak azokhoz, akiknek egyedüli hatalmukban áll,

hogy meggyógyítsák az emberiséget a lelki problémáktól: a viselkedés- és kognitív terápiái irányzatot [thérapies comportementales et cognitives, TCC] követő pszichiáterekhez. Az orvosok – köztük a pszichoanalitikusok és más pszichoterapeuták – által elkövetett visszaélések, amelyek minden bizonnyal előfordulhatnak, ürügyül szolgálnak az alapító atya elleni támadásra. Ez olyan, mintha Spinozát szélhámosnak kiáltanánk ki. Manapság folyik egy kampány – amellyel én nem értek egyet –, hogy tiltsák be az egyetemeken Heidegger műveinek tanítását. Ez utóbbi azonban náci volt, ellentétben Freuddal!

Ez nem az első eset, hogy a pszichoanalízist támadják...

A pszichoanalízis a kezdetek óta, már az ortodox mozgalom létrejötte előtt is, mindig gyűlöletet váltott ki, ezt azonban megkülönböztetem a kritikai pozíciótól. Azt mondhatjuk, hogy ez a tan valami nagyon lényeges dolgot érint – az emberi szubjektivitást, a tudattalant, mindazt, amit elfelejtettünk –, s már csak ezért is hallatlanul éles reakciókat vált ki. Mindenekelőtt a katolikus egyház és a puritánok nyilvánították obszcenitásnak, mivel a gyermekkori szexualitásról van szó benne. A különféle nacionalista diskurzusokban először a franciák mondták róla, hogy „germán tudomány” mivel állítólag nem érvényes a latin karakterre. Azután a skandinávok állították róla, hogy „latin tudomány”, amelyet Bécsben, Freud dekadens városában találtak ki, és ennél fogva degenerált. Azután pedig a náciak kiáltották ki „zsidó tudománynak” vagy „zsidó-bolsevik tudománynak”. Még később, 1949 után, a sztálinisták nevezték „burzsoá tudománynak”, a hidegháború kontextusában pedig „amerikai ideológiának”, noha sok baloldali freudista volt ebben az időben. Végül. 1956-ban, Hruscsov [Sztálint lelplező] beszéde után a kommunista párt pszichiátereit megváltoztatták álláspontjukat. A katolikus egyház véleménye 1950-től kezdve szintén kedvezőre fordult. Felmérve annak veszélyét, hogy szexuális perverzek és elmebetegek kerülhetnek egyházi szolgálatba, a római hierarchia elrendelte a „foglalkozásra való alkalmasság” vizsgálatát, vagyis pszichiátriai szakértők alkalmazását. Attól a pillanattól kezdve, hogy a pszichiátriában dominánssá vált a pszichoanalízis, néhány progresszív pap, köztük Oraison abbé, ezt a nyitást arra használták fel, hogy a hit természetével kapcsolatos kérdéseket vessenek fel. Az 1960-as évektől kezdve a Freud elleni gyűlölet stafétabotját azok a tudósok vették fel, akik a pszichoanalízist már nem „burzsoá” vagy „zsidó” tudomány címkéjével próbálták diszkreditálni, hanem azzal vádolták, hogy áltudomány, vallási illúzió, amelynek Freud lenne a messiása.

A „revizionista” történészek tehát felemelték a fáklját?

Az ő csatájuk, amelyet 1970-es években vívtak az Egyesült Államokban a 2000-es évekre megfeneklett, mivel megpróbálkoztak azzal, hogy betiltsák az oktatást, a kiállításokat, és egyáltalán, mindenféle pozitív utalást a pszichoanalízisre. A Freuddal szemben kritikus álláspontra helyezkedő történészek távol-

ságot tartottak ettől a radikális mozgalomtól. Mindeközben Amerikában széles Freud-kutatás bontakozott ki, ennek nagy része azonban nálunk ismeretlen maradt. A „Fekete könyv” elmarasztalja a „francia kivételt”, mivel az analitikus irányzat nálunk fontosabb, mint a többi. Franciaország azonban nem kivételes, a pszichoanalízis negyvenegy országban szilárdan meggyökerezett. Ha a pszichoanalitikusoknak a lakosság számához viszonyított arányát vesszük tekintetbe, a „legfreudistább” Svájc, azután pedig Argentína, Franciaország, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia következnek. Az alkalmazás tekintetében a különbségek minimálisak. Mi franciák távol vagyunk tehát attól, hogy az utolsó bástya lennénk, ahol a tudattalan elmélete még ellenállást fejt ki.

Maguk a pszichoanalitikusok készen állnak-e arra, hogy felvegyék a harcot ezekkel a vádakkal szemben?

Az analitikus társaságok zárt világban élnek, amelyekben viszályok dúlnak. Bizonyos arroganciáról tettek tanúságot a pszichoterapeutákkal szemben azokon az újabb vitákon, amelyek a hivatásukat szabályozó törvények bevezetéséről szóltak, kivételezettségeket követelve a minisztériumtól. Abban is hibáznak, hogy nem veszik figyelembe a társadalmi átalakulásokat. A pszichoanalízis nagyságát éppen szabadságfilozófiájának köszönheti, amely az alanyt teszi felelőssé sorsáért. A francia analitikusok azonban elvesztették felforgató erejüket, és belefáradtak a rutinba. Ellenzik a Pacte Civil de Solidarité-t (különvagy azonos nemű együtt élő felnőttek közötti „szolidaritási megállapodást”), a homoszexuálisok házasságát, hűvösen kioktató hangot használnak a család fejlődésével kapcsolatban, miközben Freud a maga idejében bátran fellépett például a halálbüntetés ellen, és kiállt a homoszexuálisok jogai mellett. Mindeközben azért a francia pszichoanalízis fejlődött. Az analitikusok ma kevésbé ortodoxok, feladták azt, hogy hetenként öt ülést tartsanak, és a páciensek nem nyúlnak végig díványon. Világszerte vita folyik a gyakorlat és a képzés újraértelmezésével kapcsolatban.

A pszichoanalízist régóta a mentális egészség vezető diszciplínájának tartották. Így van-e ez ma is?

A pszichiátria teljes mértékben biológiaivá vált, úton van afelé, hogy teljesen alávesse magát a viselkedéstudománynak, és újra tisztán orvosi diszciplínává váljék. A TCC irányzatához tartozó pszichoterapeuták Franciaországban kevesen vannak, szám szerint 550-en, különösebben nem hívják magukra a közvélemény figyelmét. Ezeket a terápiás módszereket azonban nagyra tartják az orvosi fakultások és maga az egészségügyi minisztérium is, mivel gyorsak és nem kerülnek sokba (a minisztérium hozzáállása azonban még megváltozhat). Ezek a kezelési módok azt állítják, hogy el lehet érni a gyógyulást olyan dresszúra-módszerekkel, amelyek az alanyt saját viselkedésére redukálják. De az emberiségnek mindig lesz olyan része, amely elkerüli ezt a normalizációt.

Soha sem fog megvalósulni a tökéletes ember, aki nem dohányzik, nem használ drogot, aki szigorúan csak az előírt normák szerint szeretkezik, és maradéktalanul aláveti magát a társadalmi konvencióknak. Napjainkban olyan társadalomban élünk, amelyet megzavart a globalizáció, az erkölcsi normák átalakulása, valamint a vallási és identitásbeli támpontok elvesztése. Ez olyan társadalom, amely egyre inkább puritánná válik; amely semmit sem akar kockáztatni; és amely üldözi a pedofilokat, de megengedi, sőt, támogatja a pornográfiaát. Mindez mögött valójában egy filozófiai harc rejlik: olyan egyéneket akarunk-e, akik alávetik magukat a gazdasági hatékonyságnak és a test kérdésére redukált hedonizmusnak, vagy pedig felvilágosult és autonóm szubjektumokat, akik ugyanakkor talán kevésbé irányíthatók?

Erős Ferenc fordítása

E számunk szerzői

Borgos Anna, pszichológus, MTA Pszichológiai Kutató Intézet, 1132 Budapest, Victor Hugo u. 18–22. E-mail: borgos@mtapi.hu

Erős Ferenc, pszichológus, MTA Pszichológiai Kutató Intézet, 1132 Budapest, Victor Hugo u. 18–22. E-mail: erosf@mtapi.hu

Fecskó Edina, pszichológus, PhD hallgató, PTE BTK Pszichológiai Intézet, 7624, Pécs, Ifjúság útja 6. E-mail: fecsko@avkf.hu

Hunyadi Júlia, pszichológus hallgató, PPKE BTK

Huszár Ágnes, nyelvész, Veszprémi Egyetem, huszar1a@freemail.hu

Kiss Emese, pszichológus hallgató, PPKE BTK. E-mail: leitermayer@gmail.com

Kovai Melinda, szociológus, PhD hallgató, PTE BTK Pszichológiai Intézet, 7624, Pécs, Ifjúság útja 6. E-mail: meltsi@freemail.hu

Papp Orsolya, pszichológus, PhD hallgató, PTE BTK Pszichológiai Intézet, 7624, Pécs, Ifjúság útja 6. E-mail: papporsi@lycos.com

Szőnyi Gábor, pszichiáter, pszichoanalitikus, E-mail: gaszonyi@chello.hu